

Lagrådsremiss

Nya regler om dödförklaring

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 27 januari 2005

Thomas Bodström

Dag Mattsson
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

Lagrådsremissen innehåller förslag som syftar till att förenkla och förbättra möjligheterna att utverka beslut om dödförklaring av personer som är försvunna och befaras omkomna.

I lagrådsremissen föreslås en ny lag om dödförklaring.

Förslagen tar sikte på beviskraven vid bortovaro och de tidsfrister som måste iaktas i ett ärende om dödförklaring. En särskild regel föreslås för det fall att försvinnandet har skett i samband med en naturkatastrof eller stor olycka eller under liknande omständigheter och det finns synnerliga skäl för antagandet att den försvunne är död.

Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 april 2005.

Innehållsförteckning

1	Beslut.....	3
2	Lagtext.....	4
2.1	Förslag till lag om dödförklaring	4
2.2	Förslag till lag om ändring i ärvdabalken	7
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1987:269) om kriterier för bestämmande av människans död.....	8
3	Ärendet och dess beredning.....	9
4	Gällande ordning	9
4.1	Allmänt om ordningen för fastställande av dödsfall respektive dödförklaring	9
4.2	Ärvdabalkens regler om dödförklaring.....	10
4.3	Folkbokföringslagens regler om avregistrering	12
5	Behovet av nya regler	13
6	Nya regler om dödförklaring	15
6.1	Förutsättningarna för dödförklaring.....	15
6.2	Beslutande myndighet.....	18
6.3	Närmare om handläggningen m.m.....	20
7	Ikraftträdande m.m.	22
8	Ekonomiska konsekvenser	23
9	Författningskommentar	23
9.1	Förslaget till lag om dödförklaring	23
9.2	Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken	28
9.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1987:269) om kriterier för bestämmande av människans död	28
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring (SOU 1998:110) i aktuell del ..	29
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag i aktuell del.....	30
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	32

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om dödförklaring,
2. lag om ändring i ärvdabalken,
3. lag om ändring i lagen (1987:269) om kriterier för bestämmande av människans död.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om dödförklaring

Härigenom föreskrivs följande.

Lagens tillämpningsområde

1 § Är någon försvunnen, får han eller hon dödförklaras enligt denna lag.

Förutsättningar för dödförklaring

2 § Om det är utrett att den försvunne är död, får han eller hon dödförklaras omedelbart.

3 § Är det inte utrett att den försvunne är död men finns det med hänsyn till omständigheterna kring försvinnandet och vad som i övrigt är känt en hög grad av sannolikhet för att han eller hon är död, får frågan om dödförklaring tas upp tidigast ett år efter försvinnandet.

Har försvinnandet skett i samband med en naturkatastrof eller en stor olycka eller under liknande omständigheter och finns det synnerliga skäl för antagandet att den försvunne är död, får frågan om dödförklaring enligt första stycket tas upp omedelbart.

4 § I andra fall än dem som avses i 2 och 3 §§ får frågan om dödförklaring tas upp tidigast fem år efter försvinnandet.

Ansökan m.m.

5 § En ansökan om dödförklaring får göras av den försvunnes make eller sambo eller arvinge. I andra fall än som avses i 3 § andra stycket får ansökan också göras av annan vars rätt kan bero av dödförklaringen.

Ansökan skall göras hos Skatteverket.

Skatteverket får självmant ta upp en fråga om dödförklaring enligt 2 §.

Handläggningen

6 § Skatteverket skall inhämta yttrande från den försvunnes make eller sambo och närmaste släktingar, om inte särskilda skäl talar emot det. Yttrande får också inhämtas från annan som kan antas ha uppgifter att lämna om den försvunne samt från polismyndighet.

7 § I fall som avses i 3 och 4 §§ skall Skatteverket utfärda kungörelse. Kungörelsen skall innehålla en kallelse på den försvunne att anmäla sig hos Skatteverket senast en viss dag som inte får sättas tidigare än sex månader därefter eller, om 3 § andra stycket tillämpas, två månader där-

efter. Kungörelsen skall även innehålla en uppmaning till var och en som kan lämna upplysningar i ärendet att inom samma tid anmäla det hos Skatteverket.

Kungörelsen skall införas i Post- och Inrikes Tidningar och ortstidning.

Beslut om dödförklaring

8 § Är vad som sägs i 2 § uppfyllt eller har den tid som angetts i en kungörelse enligt 7 § löpt ut utan att det dessförinnan framkommit att den försvunne lever, skall Skatteverket dödförklara den försvunne. Skatteverket skall i beslutet ange en dödsdag.

Som dödsdag skall anses den dag som är den mest sannolika dödsdagen. Går en sådan dag inte att fastställa, skall som dödsdag anses sista dagen i den månad då den försvunne veterligen senast var vid liv. Vid tillämpning av 4 § skall som dödsdag anses sista dagen i den månad då femårsfristen gått till ända.

9 § Om det föreskrivs i en författning att tid i ett visst fall skall räknas från dödsfall, skall vid dödförklaring tiden räknas från det att beslutet vann laga kraft.

Skatteverkets beslutsfattande

10 § Skatteverkets beslut i frågor om dödförklaring som avses i 2 och 3 §§ skall fattas av en särskild nämnd inom verket. Om det finns särskilda skäl, får verket bestämma att nämnden skall fatta beslut även i annat ärende enligt denna lag.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare föreskrifter om nämnden, dess ledamöter och nämndens beslutsförhet.

Överklagande

11 § Skatteverkets beslut i ärenden om dödförklaring får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Överklagandet skall ges in till Skatteverket inom tre veckor från dagen för beslut.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Återbäring

12 § Visar det sig senare att den dödförklarade lever, skall var och en som på grund av dödförklaringen har tillträtt egendom återbära den. Detta gäller också, om det visar sig att den dödförklarade har dött på en annan dag än den som angetts som dödsdag och någon annan därför har rätt till kvarlåtenskapen.

Har egendom som skall återbäras överlåtits till någon annan, är också denne återbäringsskyldig. Detta gäller dock inte om han eller hon var i god tro vid förvärvet.

När egendom återbärs, skall också avkastning betalas för tiden efter det att innehavaren fick kännedom om att någon annan hade bättre rätt till

egendomen eller stämning delgavs honom eller henne. Består egendomen av pengar, skall för samma tid betalas ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635). Har innehavaren haft nödvändig kostnad för egendomen, skall kostnaden ersättas. Även nyttig kostnad skall ersättas, om kostnaden uppkom innan innehavaren fick kännedom om den andres bättre rätt eller delgavs stämning.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 april 2005.
2. Bestämmelserna i det upphävda 25 kap. ärvdabalken gäller i fråga om ärenden där en ansökan om dödförklaring kommit in till domstol före ikraftträdandet.

2.2 Förslag till lag om ändring i ärvdabalken

Härigenom föreskrivs att 25 kap. ärvdabalken skall upphöra att gälla vid utgången av mars 2005.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1987:269) om kriterier för bestämmande av människans död

Härigenom föreskrivs att 3 § lagen (1987:269) om kriterier för bestämmande av människans död skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

	3 §	
Om dödförklaring i vissa fall finns bestämmelser i 25 kap. ärvdabalken.		Om dödförklaring i vissa fall finns bestämmelser i <i>lagen (2005:000) om dödförklaring.</i>

Denna lag träder i kraft den 1 april 2005.

3 Ärendet och dess beredning

Är någon försvunnen och befaras död utan att hans eller hennes kropp har kunnat hittas, kan dödförklaring ske genom beslut av domstol. Förutsättningarna för beslut om dödförklaring och de tidsfrister som uppställs i anslutning därtill framgår av 25 kap. ärvdabalken. Reglerna, som har sin huvudsakliga bakgrund i motsvarande bestämmelser i 1933 års lag om boutredning och arvsifte, var senast föremål för lagstiftningsåtgärder år 1981. För vissa fall infördes då en möjlighet att ansöka om dödförklaring redan ett år efter ett försvinnande. Möjligheten att tillämpa en gällande regel om treårig frist utvidgades samtidigt. För övriga fall behölls huvudregeln om en tioårig väntetid innan ansökan om dödförklaring får göras.

Utöver möjligheten att utverka domstols beslut om dödförklaring har motsvarande resultat i vissa fall kunnat erhållas genom Skatteverkets beslut om avregistrering av avlidna enligt folkbokföringslagen (1991:481).

Ärvdabalksutredningen har haft att göra en översyn av bl.a. reglerna om dödförklaring, särskilt såvitt gäller förhållandet mellan ärvdabalkens regler och folkbokföringslagen. I uppdraget har ingått att överväga om gällande tidsfrister för dödförklaring kan förkortas och om reglerna om dödförklaring och avregistrering behöver samordnas. Utredningen överlämnade år 1998 slutbetänkandet *Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring* (SOU 1998:110). Betänkandet har remissbehandlats.

En sammanfattning av betänkandet i nu aktuell del finns i *bilaga 1*. Betänkandets lagförslag i denna del finns i *bilaga 2*. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i lagstiftningsärendet (Ju1998/3047/L2).

För att anpassa betänkandets förslag till naturkatastrofer av den omfattning som inträffade i Sydostasien den 26 december 2004 har förslaget kompletterats. Ett antal myndigheter och organisationer, förtecknade i *bilaga 3*, har tillställts en promemoria med utkast till lagrådsremiss och getts tillfälle att lämna synpunkter i de delar i vilka kompletteringar skett. Synpunkterna finns tillgängliga i lagstiftningsärendet (Ju2005/353/L2).

4 Gällande ordning

4.1 Allmänt om ordningen för fastställande av dödsfall respektive dödförklaring

När någon avlider i Sverige gäller följande.

Enligt 2 § lagen (1987:269) om kriterier för bestämmande av människans död ankommer det på läkare att i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet fastställa att döden inträtt. Läkaren skall sedan enligt 4 kap. 2 och 3 §§ begravningslagen (1990:1144) utan dröjsmål utfärda dödsbevis. Dödsbeviset skall lämnas till Skatteverket. När Skatteverket får dödsbeviset, avregistreras den avlidne från folkbokföringen enligt 19 § folkbokföringslagen (1991:481).

De beskrivna reglerna förutsätter att den avlidnes kropp helt eller delvis går att undersöka. Om en person däremot är försvunnen och det inte

går att utreda att han eller hon avlidit men det kan befaras att så är fallet, får i stället dödförklaring tillgripas. Regler om dödförklaring finns i 25 kap. ärvdabalken. Enligt huvudregeln måste den försvunne ha varit borta i tio år innan en ansökan om dödförklaring kan tas upp till prövning av en domstol. När domstolen har dödförklarat en person, skall han eller hon enligt 19 § folkbokföringslagen avregistreras från folkbokföringen.

Även om förhållandena är sådana att dödsbevis inte kan utfärdas av det skälet att någon kropp inte har påträffats, kan den försvunne undantagsvis avregistreras från folkbokföringen utan att någon dödförklaring dessförinnan har skett. Detta kan ske i sådana fall där det ändå anses klarlagt att den försvunne är död. Så kan t.ex. vara fallet när det är utrett att en person befann sig på ett fartyg som förlist utan att han eller hon kunnat räddas. Ett sådant förfarande tillämpades vid Estoniakatastrofen.

4.2 Ärvdabalkens regler om dödförklaring

Ansökan om dödförklaring

I 25 kap. ärvdabalken finns regler om dödförklaring. Av 1 § framgår att om någon är borta och det sedan han eller hon veterligen senast var vid liv har gått tio år eller – om den försvunne skulle vara över 75 år gammal – fem år, ansökan får göras om dödförklaring av honom eller henne. Förutsättningar för att tillämpa kortare frister finns emellertid. Kan det *antas* att den som är borta befann sig i livsfara vid den tidpunkt då han eller hon senast veterligen var i livet, får ansökan göras när tre år har gått efter försvinnandet. Är det *utrett* att den försvunne befann sig i livsfara, får ansökan göras redan när ett år har förflutit.

Som exempel på fall där det måste anses utrett att den som är borta befann sig i livsfara nämns i motiven till 1 § att den försvunne var ombord på ett fartyg som har gått under utan att såvitt känt någon räddats eller att han eller hon var inblandad i en strid eller någon annan farlig situation under ett krig (se prop. 1980/81:48 s. 43).

Enligt 2 § får ansökan om dödförklaring göras av den bortovarandes make, arvinge eller annan vars rätt kan bero av dödförklaringen. Ansökan görs hos rätten i den ort där den försvunne senast haft hemvist inom riket eller, om behörig domstol inte finns, hos Stockholms tingsrätt.

Domstolens handläggning

Över en ansökan om dödförklaring skall domstolen höra den försvunnes make eller maka, om han eller hon vistas i Sverige, samt närmaste släktingar, annan som kan antas senast ha haft underrättelse om den bortovarande samt Skatteverket och polismyndigheten i den ort där den försvunne senast hade hemvist i Sverige (3 §).

Av 4 § framgår följande om den fortsatta handläggningen. Om den tidsfrist har löpt ut som enligt 1 § är tillämplig i ärendet och det då inte framkommit att den bortovarande har avlidit, skall domstolen utfärda kungörelse om ansökningsen. Kungörelsen skall också innehålla en kallelse på den försvunne att senast en viss dag anmäla sig hos domstolen. Den

dagen får inte sättas tidigare än ett år efter kungörelsedagen. Därutöver skall kungörelsen innehålla en uppmaning till var och en som kan lämna upplysningar i ärendet att inom samma tid underrätta domstolen.

Beslut om dödförklaring

När den tid som bestämts i kungörelsen löpt ut och man under mellantiden inte har fått vetskap om att den försvunne faktiskt har avlidit, skall domstolen förklara att han eller hon skall anses som död (5 §). I domstolens beslut skall anges vilken dag som är att anse som dödsdag. Enligt huvudregeln skall den försvunne antas ha avlidit vid utgången av den månad då den i kungörelsen angivna tiden löpte ut. Särskilda regler gäller för den som vid försvinnandet hade fyllt 65 år men inte 70 år. Då skall den bortovarande antas ha avlidit vid utgången av den månad då han eller hon skulle ha fyllt 75 år. Om den försvunne befann sig i livsfara – och således andra eller tredje meningen i 1 § har tillämpats – skall han eller hon antas ha avlidit på den dag då livsfaran förelåg. Om dagen inte är känd, skall som dödsdag anges den sista dagen i den månad då livsfaran kunde antas föreligga.

Domstolen skall enligt kungörelsen (1924:475) angående meddelanden från domstol om dödförklaringar skyndsamt underrätta Skatteverket om beslutet om dödförklaring. Skatteverket avregistrerar då den dödförklarade ur folkbokföringen enligt 19 § folkbokföringslagen.

I en del fall finns bestämmelser i lag om att verkan av en viss åtgärd beror av att den vidtas inom viss tid från det att någon avlidit. Regler av den innebörden finns t.ex. beträffande bouppteckning. Vid tillämpningen av sådana regler kan den dag som enligt domstolens beslut är att anse som dödsdag inte tjäna som utgångspunkt. Då skall tiden i stället räknas från det att beslutet om dödförklaring vann laga kraft (6 §).

Återbäring av egendom när presumtionen bryts

En domstols beslut att dödförklara en försvunnen person innebär att den försvunne skall anses som död. Beslutet grundlägger alltså en presumtion för att han eller hon är död och att döden inträffat vid en viss tidpunkt. Innebörden av presumtionen är därmed både att den dödförklarade levte intill denna tidpunkt och att livet därefter upphört.

En sådan presumtion kan givetvis motbevisas. Syftet med regleringen är bara att tillhandahålla en lösning när det råder ovisshet om huruvida en person lever eller är död. Skulle det visa sig att den dödförklarade lever, faller presumtionen.

Likaså bortfaller dödförklaringens presumtionsverkan om det skulle visa sig att den dödförklarade i själva verket avlidit vid en annan tidpunkt än den som angetts i beslutet. Även i ett sådant fall har presumtionen ersatts av ett faktum som utan vidare kan ligga till grund för bedömningen av uppkommande frågor. Att den dödförklarade avlidit på en annan dag än den i beslutet antagna dödsdagen kan få betydelse för fördelningen av kvarlåtenskapen.

I 7 § finns bestämmelser om återbäring av egendom för det fall att det visar sig att den dödförklarade är vid liv eller att han eller hon avlidit vid

en annan tidpunkt än den som angetts i beslutet om dödförklaring. I det första fallet skall var och en som på grund av dödförklaringen tillträtt egendom bära den åter till den dödförklarade. I det andra fallet skall egendomen återbäras till den som med hänsyn till den verkliga dödsdagen är berättigad till kvarlåtenskapen framför den som först tillträtt egendomen. Att den egendom som skall återbäras dessförinnan har kommit att överlätas till annan utgör inte alltid hinder mot återbäring. Den som förvärvat egendomen är nämligen återbäringsskyldig, såvida han eller hon inte var i god tro vid sitt förvärv.

När egendom återbärs skall enligt huvudregeln också den avkastning betalas som belöper på tiden efter det att innehavaren fick kunskap om att någon annan ägde bättre rätt till egendomen eller stämning delgavs honom eller henne. Även i denna fråga finns bestämmelser i 7 §.

Andra följder när presumptionen bryts

Bestämmelserna i 7 § gäller endast den dödförklarades egendom. Där emot sägs inget om vad som i händelse av den dödförklarades återkomst skall hända med t.ex. en livförsäkring som betalats ut eller en pension som börjat utgå. Det torde emellertid vara klart att återbetalning skall ske i ett sådant fall. Såvitt gäller efterlevandepension finns dock bestämmelser i lagen (2000:461) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn som säger att återbetalning bara skall ske i situationer där någon medvetet har uppburit sådan pension utan att ha rätt till det. Den allmänna principen om återkravs rätt för den som betalar ut pengar i den felaktiga tron att betalningsskyldighet föreligger (*condictio indebiti*) har också undantag bl.a. i det fallet att den som tagit emot utbetalningen varit i god tro och pengarna har förbrukats.

Om den dödförklarade var gift och maken har gift om sig efter beslutet om dödförklaring, kommer tvegifte att föreligga om den dödförklarade senare visar sig vara i livet. I denna situation får de berörda själva välja vilket av de båda äktenskapen som skall upplösas. Av 5 kap. 5 § äktenskapsbalken följer att en äktenskapsskillnad inte behöver föregås av betänketid i ett sådant fall.

4.3 Folkbokföringslagens regler om avregistrering

Enligt 19 § folkbokföringslagen skall den som avlider eller dödförklaras avregistreras från folkbokföringen.

Såvitt gäller det fallet att någon ”avlider” saknar lagen upplysning om styrkan hos den utredning som bör föreligga för att vederbörande skall anses avliden. Inte heller motiven till folkbokföringslagen ger besked. I praxis har dock lagen kommit att tillämpas på det sättet att avregistrering skett när man funnit det vara utrett att någon har omkommit. Som exempel på fall där sådana avregistreringar förekommit kan nämnas följande.

- En person befann sig enligt säkra uppgifter på ett fartyg som förlist under sådana omständigheter att det måste anses uteslutet att han eller hon räddats.

- Någon som befann sig på ett fartyg har fallit över bord på öppet vatten och trots noggranna efterforskningar inte kunnat hittas.
- En person har i flera vittnens åsyn kastat sig i vattnet från en bro och sedan inte påträffats.
- Ett flygplan har störtat i havet utan att kunna bärgas och olyckan liksom de ombordvarandes identitet har med säkerhet kunnat fastställas.
- Någon har avlidit på en isolerad plats i världen utan tillgång till läkare men i närvaro av många vittnen, som begravt kroppen.
- En person förblir försvunnen efter att ha fallit utför ett högt berg eller utan fallskärm från ett flygplan tusentals meter över havsytan.

Beslut om direkt avregistrering fattas av Skatteverket, som beslutar efter anmälan eller ansökan eller annars när det finns skäl till det (34 §). I de flesta fall är det polisen som initierar ärenden om direkt avregistrering ur folkbokföringen. Ett beslut om avregistrering överklagas hos allmän förvaltningsdomstol (38 §).

När en domstol beslutar om dödförklaring enligt 25 kap. ärvdabalken, gör den alltid en bevisvärdering på grundval av det föreliggande materialet. Handläggningen av registreringsärendena hos Skatteverket är däremot mer formell, och verkets beslut grundas normalt på den bedömning av bevismaterialet som polisen har gjort i sin utredning.

Ett beslut om direkt avregistrering godtas regelmässigt av domstolar och andra myndigheter, vilket får till följd att boutredning, bouppteckning och arvskifte kan förrättas. Lagregler om återbäring av den bortovarandes egendom motsvarande dem i 25 kap. 7 § ärvdabalken saknas dock.

5 Behovet av nya regler

Skillnaderna mellan dödförklaring och avregistrering

Som redovisats i avsnitt 4 skall en person avregistreras ur folkbokföringen när han eller hon avlider. Normalt sker detta på grundval av ett dödsbevis som utfärdats av en läkare. När det befaras att någon har avlidit men kroppen inte kan återfinnas, kan personen enligt rådande praxis ändå direkt avregistreras ur folkbokföringen om det är utrett att han eller hon är död. Om detta beslutar Skatteverket på grundval av folkbokföringslagen. Kan det däremot inte sägas vara utrett att den försvunne är död, får i stället ansökan om dödförklaring enligt 25 kap. ärvdabalken göras hos domstol.

Reglerna i ärvdabalken och folkbokföringslagen skiljer sig åt på några viktiga punkter.

Ett beslut av en domstol om dödförklaring enligt 25 kap. ärvdabalken innefattar alltid en prövning på grundval av det befintliga materialet. I vissa fall kan detta material bestå av en omfattande polisutredning med vittnesberättelser och kriminalteknisk utredning. Många gånger utgörs materialet dock bara av ett fåtal uppgifter, t.ex. en utsaga av en anhörig om att den försvunne är död. Den handläggning enligt folkbokförings-

lagen som sker hos Skatteverket är, som framgått, ofta bara av registrerande karaktär. I undantagsfall kan dock prövningen även där ibland bli mer omfattande.

Ett beslut om dödförklaring enligt ärvdabalken kan fattas tidigast två år efter ett försvinnande. Med stöd av 19 § folkbokföringslagen kan där emot en person avregistreras direkt efter försvinnandet utan föregående väntetid.

Trots de skillnader i handläggning som alltså finns mellan domstolen och Skatteverket, får ett beslut om dödförklaring enligt ärvdabalken och ett beslut om direkt avregistrering enligt folkbokföringslagen i praktiken samma rättsverkningar. Det finns då anledning att ställa frågan om inte dessa båda parallella ordningar bör samordnas och rättssäkerhetsgarantierna vid Skatteverkets nuvarande hantering därvid stärkas.

Behovet av regler avpassade efter naturkatastrofer och stora olyckor

Reglerna om dödförklaring måste kunna fungera och leda till rimliga resultat också i samband med naturkatastrofer och stora olyckor där hundratal eller tusentals människor är försvunna och befaras omkomna. Regleringen måste alltså tåla stora påfrestningar. Den måste också gå att anpassa till de skillnader i utredningsunderlag som kan föreligga mellan olika försvinnanden. I vissa fall, t.ex. efter en fartygs- eller flygolycka, kan det vara möjligt att med hjälp av tillförlitlig dokumentation omgående efter olyckan klarlägga att vissa personer omkommit, trots att kropparna inte kunnat hittas eller identifieras. Så var fallet vid förlisningen av m/s Estonia. I andra fall – såsom vid naturkatastrofen i Sydostasien i december 2004 – kan katastrofen ha haft en sådan utbredning att de som försvunnit och befaras omkomna inte behövt befinna sig på en så avgränsad yta som ett fartyg eller flygplan och därför inte heller med samma höga grad av säkerhet kan konstateras ha befunnit sig på en viss plats i katastrofögonblicket. Samtidigt kan emellertid styrkan i katastrofen ha varit sådan att det råder en mycket hög grad av sannolikhet för att de försvunna också har omkommit. Det är tydligt att den nuvarande regleringen inte är fullt ut anpassad till sådana fall.

Utgångspunkter för en ny reglering

Vid utformningen av nya regler om dödförklaring måste till en början följande delvis motstående intressen beaktas.

Enligt svensk rätt medför dödförklaringen alla de rättsverkningar i personligt och ekonomiskt hänseende som inträder när någon dör. Av detta följer att beslut om dödförklaring bör få meddelas bara om mycket starka skäl talar för att den försvunne verkligen är död. Allmänt sett måste då gälla att risken för en oriktig dödförklaring avtar ju längre tid som gått efter försvinnandet. Detta kan i och för sig tala för att långa frister bör föregå en dödförklaring.

Mot detta står naturligtvis de anhörigas önskan att av många skäl – främst känslomässiga men också juridiska och ekonomiska – få fastslaget att den som försvunnit är död. Som utredningen framhåller är det först då som förutsättningar för ett egentligt sorgearbete finns och det är först då

som den försvunne kommer att betraktas som avliden i myndigheternas och andras ögon.

En mycket viktig utgångspunkt är också, som redan antytts, att reglerna om dödförklaring måste ha förutsättningar att fungera lika bra vid enstaka försvinnanden som i samband med stora katastrofer.

Enligt regeringens mening är det önskvärt att dödförklaring kan ske så snabbt som möjligt utan att rimliga krav på säkerhet eftersätts. Ärvdebalkens regler om dödförklaring, med en huvudregel om tioårig presumptionstid, har sitt ursprung i den år 1933 införda lagen om boutredning och arvskifte. De stammar alltså från en tid då samhällets villkor var väsentligt annorlunda än dagens. Så är det t.ex. numera långt lättare att efterforska saknade personer än vad som var fallet med dåtidens kommunikationer. Även beträffande de senare tillkomna tre- och ettårsfristerna kan i viss mån motsvarande argument anföras. De tidsfrister som uppställs för olika fall av dödförklaring bör därför förkortas.

Det har redan framgått att innebörden av den praxis som utbildats i anslutning till 19 § folkbokföringslagen är att en försvunnen person i vissa fall kan avregistreras ur folkbokföringen utan att detta föregåtts av beslut om dödförklaring. För regeringen står det klart att en sådan ordning har sina fördelar. En möjlighet av detta slag – att i ett gynnsamt utredningsläge snabbt kunna slå fast att en försvunnen person måste vara död – bör därför finnas även i framtiden. Dock har ett beslut om avregistrering ur folkbokföringen så vittgående rättsverkningar att det i samtliga fall bör vila på materiell grund. En utgångspunkt för en ny reglering bör därför vara att ett formligt beslut om dödförklaring skall fattas i alla de fall där det saknas förutsättningar för läkare att utfärda dödsbevis. Därigenom säkerställs att en prövning i sak alltid kommer att göras i ärenden om försvunna personer.

Sammanfattningsvis bör alltså förutsättningarna för dödförklaring ändras. Vidare bör vissa ändringar göras i förfarandet. I det följande redovisas överväganden och förslag i dessa delar.

6 Nya regler om dödförklaring

6.1 Förutsättningarna för dödförklaring

Regeringens förslag: En särskild lag om dödförklaring införs. Förutsättningar för dödförklaring skall vara följande.

– Om någon är försvunnen och det är utrett att han eller hon är död, får dödförklaring ske omedelbart.

– Är det inte utrett att den försvunne är död men föreligger det med hänsyn till omständigheterna kring försvinnandet och vad som i övrigt är känt en hög grad av sannolikhet för att han eller hon är död, får frågan om dödförklaring tas upp tidigast ett år efter försvinnandet. Frågan får dock tas upp omedelbart, om försvinnandet har skett i samband med en naturkatastrof eller stor olycka eller under liknande omständigheter och det finns synnerliga skäl för antagandet att den försvunne är död.

– I övriga fall får frågan tas upp tidigast fem år efter försvinnandet.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen lämnar dock inget förslag om en möjlighet att omedelbart ta upp en fråga om dödförklaring i det fallet att det inte är utrett att den försvunne är död och försvinnandet har skett vid en naturkatastrof eller liknande händelse.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har någon invändning i sak mot utredningens förslag. Inte heller mot promemorians förslag finns någon invändning i sak, men *Sveriges Försäkringsförbund* och *Svenska Bankföreningen* förespråkar en mer generell utformning av den regel som avser att träffa försvinnanden vid bl.a. naturkatastrofer.

Skälen för regeringens förslag

Utredningens förslag att reglerna om dödförklaring tas in i en särskild lag har inte föranlett några invändningar från remissinstanserna. Även regeringen finner detta vara en lämplig ordning. I den nya lagen bör följande fall av dödförklaring regleras.

Det är utrett att den försvunne är död

Som framgått saknas det en civilrättslig regel som möjliggör dödförklaring omedelbart efter det att någon försvunnit. Förhållandena vid naturkatastrofen i Sydostasien i december 2004 och dessförinnan Estonias förlisning visar dock på behovet av en sådan regel, även om man i det senare fallet kunde uppnå i huvudsak motsvarande resultat genom tillämpning av bestämmelserna i folkbokföringslagen. Om det är klarlagt att en försvunnen person är död, finns alltså ett behov av att – utan att någon tidsfrist först måste löpa – direkt efter försvinnandet också rättsligt kunna betrakta den försvunne som död. Det har redan framhållits att skälen för detta är både känslomässiga, juridiska och ekonomiska.

En möjlighet att dödförklara personer i nära anslutning till försvinnandet bör därför införas. Givetvis bör en sådan möjlighet bara kunna användas när det inte kan finnas något rimligt tvivel om att den försvunne har avlidit, och den nya regeln bör därför ställa krav på att det är *utrett* att så är fallet. Beviskravet blir därmed detsamma som enligt nuvarande praxis uppställs när Skatteverket med tillämpning av 19 § folkbokföringslagen direkt avregistrerar en försvunnen person ur folkbokföringen. I praktiken torde därför en tillämpning av den nya regeln främst bli aktuell i motsvarande situationer.

Ett beslut om dödförklaring enligt den nya regeln skall alltså kunna fattas så snart som utredningen kring det enskilda försvinnandet är klar.

Det är inte utrett, men i hög grad sannolikt, att den försvunne är död

Om efterforskningarna kring ett försvinnande visar att situationen visserligen inte är sådan att det är utrett att den försvunne är död, kan omständigheterna ändå med styrka tala för att så är fallet. Utöver en regel om omedelbar dödförklaring när det är klarlagt att den försvunne har omkommit behövs därför, liksom för närvarande, regler som föreskriver att

en ansökan om dödförklaring i vissa fall får göras inom en relativt sett kortare tid efter försvinnandet. Frågan är nu närmast hur lång en sådan frist bör vara och vilka förutsättningar som bör uppställas för dess tillämpning.

Av avsnitt 4.2 har redan framgått att det enligt 25 kap. 1 § ärvdabalken finns två situationer i vilka en ansökan om dödförklaring kan göras kortare tid efter försvinnandet. Båda fallen utgår ifrån att den försvunne befann sig i en livsfarlig situation men uppställer olika krav på bevisningen för detta. Kan det *antas* att den försvunne befann sig i livsfara när han eller hon veterligen senast var i livet, får ansökan göras sedan tre år gått. Är det däremot *utrett* att han eller hon befann sig i sådan fara vid försvinnandet, får ansökan göras när ett år har förflutit.

Utredningen anmärker att begreppet livsfara har varit svårt att avgränsa och tolka och att det därigenom har vållat tillämpningsproblem. Trots att en persons försvinnande inte rimligen kunnat förklaras på annat sätt än att han eller hon omkommit, har det förekommit att de kortare tidsfristerna inte kunnat användas. Skälet till detta har varit att livsfaran likväl inte kunnat sägas föreligga vid försvinnandet.

Det sagda visar att förutsättningarna för att tillämpa en kortare tidsfrist bör formuleras på annat sätt än vad som för närvarande är fallet. Utredningen föreslår att en kortare frist för ansökan om dödförklaring skall få användas om det med hänsyn till omständigheterna kring försvinnandet och vad som i övrigt är känt föreligger en hög grad av sannolikhet för att den försvunne är död. Därutöver föreslås att denna kortare frist bör vara ett år. Regeringen anser att det finns goda skäl för en sådan lösning och kan ansluta sig till utredningens båda förslag i denna del. Den valda formuleringen är avsedd att omfatta även sådana fall där allt talar för att den försvunne har omkommit, även om omständigheterna inte är sådana att "livsfara" enligt nuvarande regler hade ansetts föreligga.

Som utredningen konstaterar finns det med den nya regelns formulering inte heller anledning att fortsättningsvis ha två tidsfrister. En enda regel om ettårig frist är i stället tillräcklig.

En särskild regel om försvinnande vid naturkatastrofer eller stora olyckor

Vad regeringen hittills föreslagit innebär alltså att en fråga om dödförklaring får tas upp omedelbart efter ett försvinnande om det är utrett att den försvunne är död, medan en ettårig frist först måste löpa i fall där det inte är utrett att den försvunne är död men omständigheterna kring försvinnandet är sådana att det finns en hög grad av sannolikhet för detta. Fråga uppkommer nu om det med dessa regler kommer att finnas fall i vilka omedelbar dödförklaring inte är möjlig men en ettårig väntetid likväl kan anses för lång och om det i så fall finns behov av en särskild reglering för dessa fall.

För att det skall anses utrett att en försvunnen person är död fordras ett mycket tillförlitligt utredningsunderlag. Vid t.ex. fartygs- eller flygolyckor kan ett underlag med sådan tillförlitlighet utgöras av passagerarlistor och annan officiell dokumentation, förutsatt att omständigheterna i övrigt ger anledning att fästa tilltro till den. Förhållandena vid naturkatastrofer som den i Sydostasien och i sin omfattning jämförbara olyckor är emellertid ofta sådana att utredning av detta slag inte kan frambringas.

Det främsta skälet till detta är givetvis att händelsen på grund av sin omfattning och utbredning kommit att drabba många människor över stora ytor. Samtidigt kan det dock – t.ex. genom de natur- eller andra krafter som varit i rörelse vid händelsen jämte vittnesberättelser om var den försvunne då befann sig – råda en mycket hög grad av sannolikhet för att den som försvunnit i samband med katastrofen eller olyckan också har omkommit. Att det i ett sådant fall saknas utredning som med så hög grad av säkerhet som kan vara fallet med t.ex. en passagerarlista visar att den försvunne befunnit sig på en viss plats bör då inte få hindra att frågan om dödförklaring kan tas upp i nära anslutning till försvinnandet, utan föregående väntetid. En regel bör därför införas enligt vilken frågan om dödförklaring får tas upp omedelbart efter ett försvinnande, även om det inte är utrett att den försvunne är död men det föreligger synnerliga skäl för antagandet att så är fallet. Enligt regeringens mening bör bestämmelsen inte ges en generell utformning, utan bör begränsas till försvinnanden som har skett i samband med en naturkatastrof eller en stor olycka eller under liknande omständigheter.

Övriga fall

Har en person försvunnit utan att det finns några som helst tecken på vad som inträffat, kan det inte komma i fråga att tillämpa någon av de tre nya regler som hittills berörts. Detsamma gäller om det visserligen finns viss utredning om försvinnandet men bevisningen med hänsyn till nu redovisade krav inte är tillräckligt stark. Av detta skäl måste det givetvis – liksom för närvarande – finnas en regel om dödförklaring som blir tillämplig på de fall som inte täcks av övriga bestämmelser. Det säger sig självt att detta måste vara en regel med längre väntetid än de övriga. I 25 kap. 1 § ärvdabalken uppställs en sådan längre tid om tio år.

Som framhållits i avsnitt 5 stannar ärvdabalkens regler om dödförklaring, med dess huvudregel om tioårig tidsfrist, från en tid då samhällets villkor var helt annorlunda än dagens. Att det t.ex. numera är avsevärt enklare att efterforska saknade personer än vad som var fallet med dåtidens kommunikationer har redan påpekats. Till detta kommer att den moderna kommunikationstekniken gör det långt lättare för den som vistas på avlägsen ort att hålla kontakt med sina anhöriga. Generellt sett får det numera också anses svårare att utan myndigheternas vetskap emigra till ett annat land eller byta identitet.

Det nu sagda leder regeringen till slutsatsen att den nuvarande tioårsfristen bör förkortas väsentligt. Vad utredningen föreslår om en längsta frist om fem år är väl avvägt och bör genomföras. Till skillnad från vad som hittills varit fallet behövs då inte längre någon särskild regel om kortare tidsfrist för det fall att den försvunne vid ansökningstillfället skulle ha varit äldre än 75 år.

6.2 Beslutande myndighet

<p>Regeringens förslag: I ärenden om dödförklaring skall beslut fattas av Skatteverket. I vissa fall skall Skatteverkets beslut fattas av en särskild nämnd inom verket.</p>

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Något förslag om beslutsfattande genom nämnd lämnas dock inte av utredningen.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har någon invändning mot utredningens förslag. När det gäller promemorians förslag om beslutsfattande genom nämnd i vissa fall anser några remissinstanser (bl.a. *Kammarkollegiet*) att ytterligare ärendekategorier bör prövas av nämnden.

Skälen för regeringens förslag

Skatteverket beslutar

Enligt gällande ordning görs en ansökan om dödförklaring hos tingsrätten i den ort där den försvunne senast haft hemvist i Sverige eller, om behörig domstol inte finns, Stockholms tingsrätt. Ett beslut att med tillämpning av 19 § folkbokföringslagen direkt avregistrera en försvunnen person ur folkbokföringen fattas däremot av Skatteverket. När en ny, samlad ordning för dödförklaring nu föreslås inställer sig därför frågan om det i framtiden bör vara Skatteverket eller domstol som beslutar i dessa ärenden.

Liksom utredningen kan regeringen se goda skäl för att beslutsfattandet anförtros Skatteverket. Genom sitt ansvar för folkbokföringen har verket en god och naturlig tillgång till uppgifter om samtliga personer med hemvist i Sverige. Vidare finns det i Skatteverket kunskap om och erfarenhet av den utredning som fordras för att redan med dagens praxis direkt kunna avregistrera en försvunnen person ur folkbokföringen. Materien är således inte ny. Härtill kommer att ärendena om dödförklaring i regel inte har tvistekarakter och därför inte av detta skäl måste hanteras i domstol. Om handläggningen i stället anförtros Skatteverket, kan detta således bidra till domstolarnas verksamhet ytterligare renodlas och att dessa i större omfattning kan koncentrera sig på rättskipning och egentlig tvistlösning.

Vad som möjligen kunde tala för att ärenden om dödförklaring även i framtiden bör handläggas av domstolarna är däremot att det i dessa ärenden ibland kan bli nödvändigt med viss bevisvärdering. En handläggning i domstol, som sker enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden, skulle vidare medge att det fanns möjlighet att hålla muntlig förhandling i ärenden om dödförklaring. Behovet av sådana förhandlingar skall emellertid inte överskattas. I praktiken torde domstolarnas handläggning av ärenden om dödförklaring redan i dag förete stora likheter med den handläggning som sker hos Skatteverket i ärenden om direkt avregistrering ur folkbokföringen. Till detta kommer att ett överförande av ärendena om dödförklaring till Skatteverket inte utesluter att sådana frågor kan komma under prövning av domstol, eftersom verkets beslut överklagas hos allmän förvaltningsdomstol.

I överensstämmelse med vad utredningen förordar föreslår regeringen således att det är Skatteverket som skall ha att fatta beslut om dödförklaring. Att regeringen föreslår en särskild ordning för beslutsfattandet i vissa ärenden framgår dock av det följande.

I vissa fall beslutar Skatteverket genom nämnd

Riksskatteverket och de dåvarande tio skattemyndigheterna ersattes från den 1 januari 2004 av den nya myndigheten Skatteverket. Intill dess hade det ankommit på skattemyndighet att med tillämpning av 19 § folkbokföringslagen fatta beslut om avregistrering ur folkbokföringen. Detta avsåg också fall av direkt avregistrering av försvunna personer. I ärenden av det senare slaget yttrade sig emellertid i regel Riksskatteverket innan skattemyndigheten fattade sitt beslut.

För att åstadkomma en enhetlig tillämpning inom Skatteverket är det uppenbart att det alltjämt finns ett behov av samordning eller i vart fall uttalanden från centralt håll. Inte minst gäller detta när verket nu tillförs alla ärenden om dödförklaring.

Det nu sagda leder regeringen till slutsatsen att Skatteverkets beslut i vissa frågor om dödförklaring bör fattas av en särskild nämnd inom verket. Också vissa ärendekategoriernas särskilda karaktär – i fråga om bevisvärdering och bedömning i övrigt – gör det påkallat med en sådan ordning för beslutsfattandet. Det är motiverat att låta nämnden fatta alla beslut i *dels* ärenden om omedelbar dödförklaring i fall där det är utrett att den försvunne är död (se 2 § i den föreslagna lagen), *dels* ärenden som grundar sig på att försvinnandet har skett i samband med en naturkatastrof eller stor olycka och det finns synnerliga skäl för antagandet att den försvunne är död (se 3 § andra stycket), *dels* – som bl.a. Kammarkollegiet förespråkar – ärenden där det som grund för ansökningen åberopats att det finns en hög grad av sannolikhet för att den försvunne är död (se 3 § första stycket). Skatteverket bör därutöver ha möjlighet att bestämma att nämnden skall fatta beslut även i andra ärenden enligt den nya lagen, om det finns särskilda skäl för det.

Det bör lämpligen ankomma på regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att meddela närmare föreskrifter om nämnden, dess ledamöter och dess beslutförhet.

6.3 Närmare om handläggningen m.m.

Regeringens förslag: De nuvarande reglerna om handläggning av frågor om dödförklaring samt reglerna om återbäring av egendom överförs i huvudsak oförändrade från 25 kap. ärvdabalken till den nya lagen. Följande tillägg och justeringar görs dock.

En ansökan om dödförklaring på den grunden att försvinnandet skett i samband med en naturkatastrof eller stor olycka och det finns synnerliga skäl för antagandet att den försvunne är död skall bara få göras av anhöriga.

Skatteverket får självmant ta upp en fråga om dödförklaring på den grunden att det är utrett att den försvunne är död.

När en fråga om dödförklaring tagits upp skall yttrande inhämtas från dem som är närmast anhöriga till den försvunne, om inte särskilda skäl talar emot det.

När kungörelse utfärdas om ansökningen får kungörelsetiden inte sättas kortare än sex månader eller, om den särskilda regeln om naturkatastrof eller stor olycka tillämpas, två månader.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Dock föreslår utredningen att Skatteverket skall ha rätt att självmant ta upp alla frågor om dödförklaring och att regeln om inhämtande av yttrande från den försvunnes anhöriga görs helt fakultativ.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har någon invändning mot utredningens förslag.

Skälen för regeringens förslag

Ansökan

En ansökan om dödförklaring bör även i framtiden få göras av dem som är närmast anhöriga till den försvunne. Vidare är det ändamålsenligt att Skatteverket därutöver skall ha rätt att i vissa fall självmant ta upp en fråga om dödförklaring. Till skillnad från vad utredningen föreslår bör denna rätt dock inte göras generell utan begränsas till de fall där frågan om dödförklaring uppkommer på den grunden att det är utrett att den försvunne är död. Skatteverkets möjlighet att självmant ta upp en fråga om dödförklaring kommer därmed att sammanfalla med den möjlighet som verket redan för närvarande har att självmant ta upp en fråga om direkt avregistrering ur folkbokföringen enligt 19 § folkbokföringslagen. En sådan möjlighet kan vara av betydelse t.ex. när ett stort antal människor är försvunna och befaras omkomna och en samlad polisutredning har gjorts beträffande samtliga försvunna. Med en regel av denna innebörd behöver Skatteverket då inte avvakta ansökningar från de försvunnas anhöriga utan kan i ett sammanhang ta upp alla frågor om dödförklaring.

Även den som utan att vara anhörig befinner sig i en sådan situation att hans eller hennes rätt kan bero av dödförklaringen bör – liksom för närvarande – kunna ansöka därom. Vad som torde kunna komma i fråga är t.ex. en borgenär eller en hyresvärd. Enligt regeringens mening är det dock inte påkallat att låta andra än anhöriga ha rätt att ansöka om dödförklaring på den grunden att försvinnandet har skett i samband med en naturkatastrof eller liknande händelse. För detta får förhållandena i regel anses vara alltför särpräglade.

Inhämtande av yttrande

Som redovisats i avsnitt 4.2 är det enligt de nuvarande reglerna om handläggning av frågor om dödförklaring obligatoriskt för domstolen att höra den försvunnes make eller maka, om vederbörande vistas i Sverige, samt närmaste släktingar, annan som kan antas senast ha haft underrättelse om den bortovarande samt Skatteverket och polismyndigheten i den ort där den försvunne senast hade hemvist i Sverige.

Utredningen föreslår att det inte skall vara obligatoriskt för Skatteverket att inhämta sådana yttranden. Som skäl för detta anförs att det kan finnas situationer där det framstår som onödigt att fler upplysningar om försvinnandet skall behöva införskaffas, t.ex. om det genom en polisutredning i anledning av en katastrof är utrett att den försvunne är död.

Regeringen ser dock något annorlunda på saken. Som nyss framgått kommer beslutsmyndigheten att i framtiden på eget initiativ kunna ta upp en fråga om dödförklaring. Om utredningens förslag i fråga om skyldig-

heten att inhämta yttrande då följdes, kunde detta komma att innebära att de anhöriga i vissa fall lämnades helt utanför – och kanske till och med skulle överraskas av – den handläggning hos Skatteverket som utmynnar i att deras närstående dödförklaras. Inte minst pietetsskäl talar naturligtvis för att något sådant bör undvikas. Regeringen anser därför att det även i framtiden bör finnas en skyldighet att inför ett beslut om dödförklaring inhämta yttrande från den försvunnes närmaste anhöriga. För att något anpassa regeln efter de olika handläggningssituationer som kan föreligga bör dock stadgas att sådant yttrande inte behöver inhämtas om särskilda skäl talar emot det. Därigenom betonas den stränga huvudregeln.

Kungörelse

Den kungörelse som domstolen enligt nuvarande handläggningsregler har utfärdat i anledning av en ansökan om dödförklaring skall, som framgått av avsnitt 4.2, innehålla en kallelse på den försvunne att senast en viss dag anmäla sig hos domstolen. Den dagen får inte sättas tidigare än ett år efter kungörelsedagen. Därutöver skall kungörelsen innehålla en uppmaning till var och en som kan lämna upplysningar i ärendet att inom samma tid underrätta domstolen.

Som utredningen anför bör tiden för sådan kungörelse kunna förkortas. Vad som då föreslagits – en kortaste kungörelsetid om sex månader – får anses vara en väl avvägd huvudregel och bör genomföras.

Emellertid bör en kortare kungörelsetid uppställas för det fallet att en ansökan om dödförklaring görs på den särskilda grunden att försvinnandet har skett i samband med en naturkatastrof eller stor olycka. Att det för en tillämpning av den regeln måste finnas synnerliga skäl för antagandet att den försvunne är död har redan framgått på flera ställen. Med hänsyn härtill finner regeringen att kungörelsetiden i dessa fall bör kunna sättas kortare. Tiden bör dock aldrig få vara kortare än två månader.

Återbäring

Som utredningen föreslår bör reglerna om återbäring av egendom för det fall att det visar sig att den dödförklarade är vid liv eller att han eller hon avlidit vid en annan tidpunkt än den som angetts i beslutet om dödförklaring överföras i sak oförändrade till den nya lagen.

7 Ikraftträdande m.m.

Regeringens förslag: Den nya lagen om dödförklaring skall träda i kraft den 1 april 2005. En särskild övergångsregel skall gälla för det fallet att någon före ikraftträdandet har ansökt om dödförklaring hos domstol.

Utredningens förslag stämmer såvitt gäller övergångsbestämmelsen överens med regeringens.

Remissinstanserna har inte någon invändning.

Skälen för regeringens förslag: Den nya lagen om dödförklaring bör träda i kraft så snart som möjligt.

Lagen bör gälla ansökningar om dödförklaring som görs efter ikraftträdandet. Om en ansökan om dödförklaring har kommit in till en domstol före lagens ikraftträdande, bör alltså bestämmelserna i 25 kap. ärvdabalken alltså tillämpas i ett sådant ärende. En särskild övergångsregel behövs för detta ändamål.

8 Ekonomiska konsekvenser

Regeringens bedömning: Den föreslagna lagen om dödförklaring leder inte till några ökade kostnader för det allmänna.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot utredningens bedömning.

Skälen för regeringens bedömning: Enligt den föreslagna lagen skall den handläggning av ärenden om dödförklaring som för närvarande sker i domstolarna i stället äga rum hos Skatteverket. Några ökade kostnader för det allmänna uppkommer inte i anledning av denna nyordning.

9 Författningskommentar

9.1 Förslaget till lag om dödförklaring

Lagens tillämpningsområde

1 § Är någon försvunnen, får han eller hon dödförklaras enligt denna lag.

Paragrafen anger lagens tillämpningsområde. Lagen gäller dödförklaring av försvunna personer som befaras omkomna. Av 2–4 §§ framgår vilka förutsättningar som gäller för att en ansökan om dödförklaring då skall få tas upp till prövning.

Även om det endast torde vara i rena undantags- och hypotetiska fall som frågor om gränsdragningen mellan denna lag och lagen (1987:269) om kriterier för bestämmande av människans död skulle kunna uppkomma, förtjänar att påpekas att den senare lagen naturligtvis har företräde. En förutsättning för lagens tillämpning är alltså att det inte på medicinsk väg – t.ex. genom analys av en återfunnen enskild kroppsdel – gått att fastställa att den försvunne är död.

De frågor som vid lagens tillämpning kan uppkomma om svensk myndighets behörighet att ta upp och avgöra ärenden om dödförklaring, om vilket lands lag som då skall tillämpas och om förutsättningarna för att här i landet erkänna utländska beslut om dödförklaring får avgöras med tillämpning av allmänna internationellt privaträttsliga regler.

Förutsättningar för dödförklaring

2 § Om det är utrett att den försvunne är död, får han eller hon dödförklaras omedelbart.

I paragrafen anges att en försvunnen person får dödförklaras omedelbart efter försvinnandet, om det är utrett att han eller hon är död. Frågorna har behandlats i avsnitt 6.1.

Regeln är tillämplig i sådana fall där Skatteverket enligt den praxis som utbildats i anslutning till 19 § folkbokföringslagen har kunnat fatta beslut om att direkt avregistrera en försvunnen person ur folkbokföringen utan att dödförklaring dessförinnan skett. Beviskravet i paragrafen avser att ansluta till denna praxis. För att det skall anses utrett att en försvunnen person är död fordras alltså ett mycket tillförlitligt utredningsunderlag. När ett fartyg förlit och många människor saknas, kan t.ex. passagearlistor och liknande officiell dokumentation, kompletterad av annan utredning som bestyrker dokumentationens riktighet, utgöra sådant underlag.

Beslut om dödförklaring i sådana fall som avses med paragrafen kan fattas så snart utredningen kring försvinnandet är färdigställd och det således låter sig avgöras om det – på sätt som krävs enligt paragrafen – är utrett att den försvunne är död.

3 § Är det inte utrett att den försvunne är död men finns det med hänsyn till omständigheterna kring försvinnandet och vad som i övrigt är känt en hög grad av sannolikhet för att han eller hon är död, får frågan om dödförklaring tas upp tidigast ett år efter försvinnandet.

Har försvinnandet skett i samband med en naturkatastrof eller en stor olycka eller under liknande omständigheter och finns det synnerliga skäl för antagandet att den försvunne är död, får frågan om dödförklaring enligt första stycket tas upp omedelbart.

Paragrafen anger förutsättningarna för att meddela beslut om dödförklaring i vissa fall av försvinnanden där det inte är utrett att den försvunne är död men där det ändå finns stark bevisning för detta. Övervägandena finns i avsnitt 6.1.

Första stycket

Om utredningen kring försvinnandet inte är sådan att det enligt 2 § kan sägas vara utrett att den försvunne är död men det med hänsyn till omständigheterna kring försvinnandet och vad som i övrigt är känt finns en hög grad av sannolikhet för att han eller hon är död, får frågan om dödförklaring tas upp tidigast ett år efter försvinnandet.

Regeln motsvaras närmast av de tre- och ettåriga fristerna i 25 kap. 1 § ärvdabalken. Dock har begreppet livsfara utmönstrats som grund för bedömningen av omständigheterna vid försvinnandet.

Regeln ger därmed förutsättningar att redan ett år efter ett försvinnande ansöka om dödförklaring i t.ex. det fallet att någon spårlöst och utan annan rimlig förklaring än drunkning försvunnit från ett fartyg som under lugna väderförhållanden befunnit sig på öppna havet.

Andra stycket

Trots vad som sägs i första stycket får, i motsvarande utredningsläge, en fråga om dödförklaring tas upp omedelbart, om försvinnandet har skett i samband med en naturkatastrof eller en stor olycka eller under liknande omständigheter och det finns synnerliga skäl för antagandet att den försvunne är död.

Med naturkatastrofer och stora olyckor avses situationer där väldiga natur- eller andra krafter varit i rörelse vid händelsen. Så kan t.ex. vara fallet vid jordbävningar och vulkanutbrott men också då en hög byggnad rasar samman till följd av en mycket kraftig explosion. I krig kan liknande krafter lösgöras utan att det för den skull rör sig om naturkatastrof eller olycka. Om detta erinras genom hänvisningen till liknande omständigheter.

Ett beslut om dödförklaring enligt detta stycke är förbehållet fall där en omedelbar dödförklaring enligt 2 § inte är möjlig men en ettårig väntetid likväl är opåkallad med hänsyn till de extrema omständigheterna kring försvinnandet. För att dödförklaring av en försvunnen person skall kunna utverkas under sådana förhållanden fordras att det föreligger synnerliga skäl för antagandet att han eller hon är död. Det uppställda kravet innebär att det för varje enskilt försvinnande måste finnas utredning som visar var den försvunne befann sig i katastrof- eller olycksögonblicket – låt vara inte med lika hög grad av säkerhet som kan vara fallet med t.ex. en passagerarlista för ett fartyg – och att denna plats genom katastrofen eller olyckan drabbats av sådana krafter att det råder en mycket hög grad av sannolikhet för att den försvunne är död.

4 § I andra fall än dem som avses i 2 och 3 §§ får frågan om dödförklaring tas upp tidigast fem år efter försvinnandet.

Paragrafen anger vid vilken tidpunkt en ansökan om dödförklaring tidigast får tas upp när förutsättningar för att tillämpa 2 eller 3 § inte föreligger. Övervägandena finns i avsnitt 6.1.

Ansökan m.m.

5 § En ansökan om dödförklaring får göras av den försvunnes make eller sambo eller arvinge. I andra fall än som avses i 3 § andra stycket får ansökan också göras av annan vars rätt kan bero av dödförklaringen.

Ansökan skall göras hos Skatteverket.

Skatteverket får självmant ta upp en fråga om dödförklaring enligt 2 §.

I paragrafen anges vem som kan initiera ett ärende om dödförklaring och var frågan skall handläggas. Frågorna har berörts i avsnitt 6.2 och 6.3.

Av 3 kap. 1 § lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap, jämförd med 3 kap. 2–4 §§ samma lag, följer att vad som sägs i förevarande paragraf om möjligheten för make att ge in en ansökan om dödförklaring tillämpas på motsvarande sätt på en registrerad partner.

Enligt 1 § sambolagen (2003:376) avses med sambor två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll.

Med arvinge avses närmaste arvinge, dvs. den som har rätt till den försvunnes kvarlåtenskap om ett beslut om dödförklaring skulle komma att fattas.

Den som är förordnad som ställföreträdare för den försvunne saknar behörighet att i den egenskapen göra ansökan om dödförklaring. Den som av överförmyndaren utsetts att som god man förvalta en bortovaran- des egendom får t.ex. inte ge in en sådan ansökan (se Walin, Kommentarer till ärvdabalken, 4 u, Stockholm 2001, s. 285).

Handläggningen

6 § Skatteverket skall inhämta yttrande från den försvunnes make eller sambo och närmaste släktingar, om inte särskilda skäl talar emot det. Yttrande får också inhämtas från annan som kan antas ha uppgifter att lämna om den försvunne samt från polismyndighet.

Paragrafen anger att Skatteverket vid sin handläggning skall inhämta yttrande från den försvunnes närmaste anhöriga. Det skall dock inte ske om särskilda skäl talar emot det. Så kan t.ex. vara fallet om den som skall höras är alltför ung och ett hörande därför vore olämpligt. Vad som sagts i kommentaren till 5 § om registrerad partner och sambo har motsvarande tillämpning på förevarande paragraf.

När det gäller den försvunnes närmaste anhöriga är huvudregeln således att yttrande skall inhämtas. Från polisen och övriga som kan antas ha uppgifter att lämna får Skatteverket inhämta yttrande.

Övervägandena finns i avsnitt 6.3.

7 § I fall som avses i 3 och 4 §§ skall Skatteverket utfärda kungörelse. Kungörelsen skall innehålla en kallelse på den försvunne att anmäla sig hos Skatteverket senast en viss dag som inte får sättas tidigare än sex månader därefter eller, om 3 § andra stycket tillämpas, två månader därefter. Kungörelsen skall även innehålla en uppmaning till var och en som kan lämna upplysningar i ärendet att inom samma tid anmäla det hos Skatteverket.

Kungörelsen skall införas i Post- och Inrikes Tidningar och ortstidning.

Paragrafen anger i vilka fall Skatteverket skall utfärda kungörelse i ett ärende om dödförklaring, vad kungörelsen skall innehålla och hur lång anmälningstiden i förekommande fall skall vara samt i vilka tidningar kungörelsen skall tas in. Med ortstidning avses i första hand en tidning på den ort där den försvunne hade sitt hemvist. Om det är påkallat med hänsyn till omständigheterna i ärendet, kan kungörelse emellertid också behöva tas in i tidning på annan ort. Övervägandena finns i avsnitt 6.2.

Beslut om dödförklaring

8 § Är vad som sägs i 2 § uppfyllt eller har den tid som angetts i en kungörelse enligt 7 § löpt ut utan att det dessförinnan framkommit att den försvunne lever, skall Skatteverket dödförklara den försvunne. Skatteverket skall i beslutet ange en dödsdag.

Som dödsdag skall anses den dag som är den mest sannolika dödsdagen. Går en sådan dag inte att fastställa, skall som dödsdag anses sista dagen i den månad då den försvunne veterligen senast var vid liv. Vid tillämpning av 4 § skall som dödsdag anses sista dagen i den månad då femårsfristen gått till ända.

I paragrafen anges under vilka förutsättningar Skatteverket skall dödförklara en försvunnen person beträffande vilken ett ärende om dödförklaring har tagits upp.

9 § Om det föreskrivs i en författning att tid i ett visst fall skall räknas från dödsfall, skall vid dödförklaring tiden räknas från det att beslutet vann laga kraft.

Paragrafen, som sakligt oförändrad har förts över från 25 kap. 6 § ärvdabalken, ger för dödförklaringsfallet en särskild regel om beräkning av tid, då tid enligt någon författning skall beräknas från dödsfall.

Skatteverkets beslutsfattande

10 § Skatteverkets beslut i frågor om dödförklaring som avses i 2 och 3 §§ skall fattas av en särskild nämnd inom verket. Om det finns särskilda skäl, får verket bestämma att nämnden skall fatta beslut även i annat ärende enligt denna lag.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare föreskrifter om nämnden, dess ledamöter och nämndens beslutförhet.

I paragrafen anges att Skatteverkets beslut i vissa ärenden om dödförklaring skall fattas av en särskild nämnd inom verket samt att verket, om det finns särskilda skäl, får bestämma att även annat ärende skall avgöras i den ordningen. Närmare föreskrifter om nämnden och dess verksamhet i olika avseenden meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. Frågorna har behandlats i avsnitt 6.2.

Överklagande

11 § Skatteverkets beslut i ärenden om dödförklaring får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Överklagandet skall ges in till Skatteverket inom tre veckor från dagen för beslut.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Paragrafen anger att Skatteverkets beslut i ärenden om dödförklaring får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Överklagande skall således ske till länsrätt (se 14 § lagen [1971:289] om allmänna förvaltningsdomstolar). Fullföljdstiden om tre veckor från dagen för beslut överensstämmer med vad som gällde vid överklagande av tingsrätts beslut om dödförklaring enligt 25 kap. ärvdabalken. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Återbäring

12 § Visar det sig senare att den dödförklarade lever, skall var och en som på grund av dödförklaringen har tillträtt egendom återbära den. Detta gäller också, om det visar sig att den dödförklarade har dött på en annan dag än den som angetts som dödsdag och någon annan därför har rätt till kvarlåtenskapen.

Har egendom som skall återbäras överlåtits till någon annan, är också denne återbäringskyldig. Detta gäller dock inte om han eller hon var i god tro vid förvärvet.

När egendom återbärs, skall också avkastning betalas för tiden efter det att innehavaren fick kännedom om att någon annan hade bättre rätt till egendomen eller stämning delgavs honom eller henne. Består egendomen av pengar, skall för samma tid betalas ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635). Har innehavaren haft nödvändig kostnad för egendomen, skall

kostnaden ersätts. Även nyttig kostnad skall ersättas, om kostnaden uppkom innan innehavaren fick kännedom om den andres bättre rätt eller delgavs stämning.

Paragrafen har sakligt oförändrad förts över från 25 kap. 7 § ärvdabalken.

Begreppen nödvändig respektive nyttig kostnad går tillbaka på uttalanden av Lagberedningen i 1909 års förslag till ny jordabalk. Med nödvändig kostnad, som alltid skall ersättas, förstås enligt Lagberedningen kostnader som varit nödvändiga för egendomens bevarande och användande för dess ändamål och som således inte heller den rätte ägaren hade kunnat undgå, om han varit i besittning av egendomen. Med nyttig kostnad menas kostnader som visserligen inte varit oundgängligen nödvändiga men som dock kan anses höja egendomens avkastningsförmåga och därmed dess värde. Nyttiga kostnader skall bara ersättas om innehavaren, då kostnaderna nedlades, var i god tro beträffande sin rätt till egendomen. (Se Lagberedningens förslag till ny jordabalk III, Stockholm 1909, s. 246 och 248 samt Håstad, Tjänster utan uppdrag, Stockholm 1973, s. 83 ff.)

Frågor om återbäring av egendom prövas av allmän domstol i den ordning som gäller för tvistemål.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 april 2005.

2. Bestämmelserna i det upphävda 25 kap. ärvdabalken gäller i fråga om ärenden där en ansökan om dödförklaring kommit in till domstol före ikraftträdandet.

Enligt *punkten 1* träder lagen i kraft den 1 april 2005.

Om en ansökan om dödförklaring är anhängig vid domstol när lagen träder i kraft, gäller bestämmelserna i det upphävda 25 kap. ärvdabalken i fråga om det ärendet. Detta framgår av *punkten 2*.

9.2 Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken

Ändringen innebär att 25 kap. ärvdabalken upphör att gälla vid utgången av mars 2005.

9.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1987:269) om kriterier för bestämmande av människans död

3 § Om dödförklaring i vissa fall finns bestämmelser i *lagen (2005:000) om dödförklaring*.

I paragrafen har hänvisningen till 25 kap. ärvdabalken ändrats till att avse lagen om dödförklaring.

Ikraftträdandebestämmelse

Denna lag träder i kraft den 1 april 2005.

Enligt bestämmelsen träder lagen i kraft den 1 april 2005.

Sammanfattning av betänkandet Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring (SOU 1998:110) i aktuell del

Bilaga 1

Utredningen föreslår, såvitt gäller förhållandet mellan ärvdabalkens regler om dödförklaring och den tillämpning som folkbokföringslagens regler om avregistrering av avlidna i vissa fall fått, att det endast skall finnas ett förfarande och att detta skall benämnas dödförklaring. En ny lag föreslås för detta ändamål. Om någon har försvunnit och det är utrett att han eller hon är död, skall dödförklaring kunna ske omedelbart. Är det inte utrett att den försvunne är död men föreligger det med hänsyn till omständigheterna kring försvinnandet och vad som i övrigt är känt en hög grad av sannolikhet för att han eller hon är död, får frågan om dödförklaring tas upp tidigast ett år efter försvinnandet. Har någon i annat fall försvunnit, får frågan tas upp tidigast fem år efter försvinnandet.

Såvitt gäller handläggningen av ärenden om dödförklaring föreslår utredningen att beslut i första instans skall fattas av Skatteverket i stället för allmän domstol.

Förslag till lag om dödförklaring

Härigenom föreskrivs följande.

Lagens tillämpningsområde

1 § Är någon försvunnen får han dödförklaras enligt bestämmelserna i denna lag, om inte dödsfallet kan fastställas enligt lagen (1987:269) om kriterier för bestämmande av människans död.

Förutsättningar för dödförklaring

2 § Är det utrett att den försvunne är död, får han dödförklaras omedelbart.

3 § Är det inte utrett att den försvunne är död, men föreligger det med hänsyn till omständigheterna kring försvinnandet och vad som i övrigt är känt en hög grad av sannolikhet för att han är död, får frågan om dödförklaring tas upp tidigast ett år efter försvinnandet.

4 § I övriga fall får frågan om dödförklaring tas upp tidigast fem år efter försvinnandet.

Ansökan m.m.

5 § En ansökan om dödförklaring får göras av den försvunnes make eller sambo, arvinge eller annan vars rätt kan bero av dödförklaringen.

Ansökan skall göras hos den skattemyndighet inom vars verksamhetsområde den försvunne är eller senast har varit folkbokförd. Finns inte behörig skattemyndighet efter vad nu har sagts, tas ärendet upp av skattemyndigheten i Stockholms län.

När det finns skäl till det får skattemyndigheten självmant ta upp en fråga om dödförklaring.

Handläggningen

6 § Skattemyndigheten får inhämta yttrande från den försvunnes make eller sambo och närmaste släktingar samt annan som kan antas ha uppgifter att lämna om den försvunne. Yttrande får också inhämtas från polismyndigheten i den ort där den försvunne senast haft hemvist inom landet.

7 § Beträffande fall som avses i 3 och 4 §§ skall skattemyndigheten utfärda kungörelse. Kungörelsen skall innehålla en kallelse på den försvunne att anmäla sig hos skattemyndigheten senast en viss dag som inte får sättas tidigare än sex månader därefter. Kungörelsen skall även innehålla

en uppmaning till var och en som kan lämna upplysning i ärendet att inom samma tid anmäla det hos skattemyndigheten.

Kungörelsen skall införas i Post- och Inrikes Tidningar och ortstidning samt spridas på annat lämpligt sätt.

Beslut om dödförklaring

8 § Är vad som sägs i 2–7 §§ uppfyllt skall skattemyndigheten dödförklara den försvunne. Skattemyndigheten skall i beslutet ange en dödsdag.

Som dödsdag skall anses den dag som är den mest sannolika dödsdagen eller, om en sådan dag inte går att fastställa, sista dagen i den månad då den försvunne veterligen senast var vid liv. Vid tillämpning av 4 § skall som dödsdag anses sista dagen i den månad då femårsfristen gått till ända.

9 § Då tid enligt lag skall räknas från dödsfall skall vid dödförklaring tiden räknas från det beslutet vann laga kraft.

Återbäring

10 § Visar det sig senare att den dödförklarade lever, skall var och en som på grund av dödförklaringen har tillträtt egendom återbära den. Samma skall gälla, om det visar sig att den dödförklarade har dött på annan dag än den som angetts som dödsdag och annan därför har rätt till kvarlåtenskapen.

Har egendom som skall återbäras överlåtits till annan, är denne återbäringsskyldig, om han inte var i god tro då han förvärvade egendomen.

När egendom återbärs, skall också avkastning utges för tiden efter det innehavaren fick kännedom om att annan ägde bättre rätt till egendomen eller stämning delgavs honom. Utgörs egendomen av pengar, skall ränta betalas enligt 6 § räntelagen (1975:635). Har innehavaren haft nödvändig kostnad för egendomen, skall den ersättas. Även nyttig kostnad skall ersättas, om den uppkom innan innehavaren fick sådan kännedom som nyss sagts eller delgavs stämning.

Överklagande

11 § Skattemyndighetens beslut om dödförklaring får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätt.

---

1. Denna lag träder i kraft den ..., då 25 kap. ärvdabalken skall upphöra att gälla.

2. Bestämmelserna i 25 kap. ärvdabalken gäller dock i fråga om ärenden där ansökan om dödförklaring inkommit till domstol före ikraftträdandet.

Förteckning över remissinstanserna

Bilaga 3

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av Göta hovrätt, Stockholms tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Kammarrätten i Stockholm, Länsrätten i Västernorrlands län, Riksskatteverket, Domstolsverket, Rikspolisstyrelsen, Kammarkollegiet, Socialstyrelsen, Jämställdhetsombudsmannen, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, Försäkringsförbundet, Husmodersförbundet Hem och Samhälle, Landsorganisationen, Riksförbundet för sexuellt likaberättigande, Svenska Bankföreningen, Sveriges Advokatsamfund, Sveriges Akademikers Centralorganisation, Sveriges begravningsbyråers förbund, Sveriges Domareförbund och Tjänstemännens Centralorganisation.

Svenska kyrkan och Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer har beretts tillfälle att avge yttrande men har avstått från att yttra sig.

Över en promemoria med utkast till lagrådsremiss om nya regler om dödförklaring har yttranden avgetts av Rikspolisstyrelsen, Socialstyrelsen, Försäkringskassan, Skatteverket, Kammarkollegiet, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Försäkringsförbund och Svenska Bankföreningen.